

Motion till riksdagen 2019/20:3590

av **Linda Westerlund Snecker m.fl. (V)**

med anledning av prop. 2019/20:123 Ett effektivare informationsutbyte mellan polis och socialtjänst vid samverkan mot terrorism

1 Förslag till riksdagsbeslut

Riksdagen avslår regeringens proposition 2019/20:123 Ett effektivare informationsutbyte mellan polis och socialtjänst vid samverkan mot terrorism förutom i den del som avser att socialtjänsten ska kunna lämna ut uppgifter till Säkerhetspolisen i syfte att förebygga brott begångna av unga.

2 Inledning

Offentlighetsprincipen är en omistlig del av vår demokrati. Den utgör en garanti för rätts-säkerhet, rättvis förvaltning och effektivt folkstyre genom att den möjliggör för allmänheten att få insyn i och därmed kunna kontrollera det offentliga. Även skyddet för den personliga integriteten är ett väsentligt inslag i en demokratisk rättsstat och åtnjuter, liksom offentlighetsprincipen, grundlagsskydd.

I offentlighets- och sekretesslagen (OSL) finns bl.a. bestämmelser om sekretess till skydd för uppgifter om enskilda personliga förhållanden. Sekretess gäller både mellan och inom myndigheter. Inom socialtjänsten är huvudregeln att sekretess gäller för uppgift om en enskilda personliga förhållanden, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till denne lider men (26 kap. 1 § OSL). I verksamhet som syftar till att förebygga eller beivra brott gäller som huvudregel sekretess för uppgift om en enskilda personliga och ekonomiska förhållanden, i bl.a. förundersökning eller vid användning av tvångsmedel, om det inte står klart att uppgiften kan röjas utan att den enskilde eller någon närstående till honom eller henne lider skada eller men (35 kap. 1 § OSL).

Det finns även s.k. sekretessbrytande regler i OSL som syftar till att myndigheter i vissa fall ska kunna utbyta uppgifter om enskilda med varandra. Syftet kan t.ex. vara att

förenkla brottsbekämpningen. Ett exempel är att sekretess hos socialtjänsten inte hindrar att uppgift lämnas till polisen om en person som antas vara under 18 år påträffas under förhållanden som innebär överhängande och allvarlig risk för den unges hälsa eller utveckling, eller när hen begår brott (10 kap. 20 § OSL). Vidare kan socialtjänstens sekretess brytas då det finns misstankar om vissa begångna brott mot unga under 18 år, t.ex. sexualbrott eller könsstymningsbrott (10 kap. 21 § OSL). Även misstankar om begångna brott för vilka det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år eller försök till brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i två år kan bryta socialtjänstens sekretess (10 kap. 23 § OSL). Sekretessen hos socialtjänsten hindrar inte heller att en uppgift som rör en enskild som inte fyllt 21 år lämnas till polisen för att förhindra att den unge begår brott (10 kap. 18 a § OSL). Om Polismyndigheten får kännedom om eller misstänker att ett barn far illa har myndigheten skyldighet att bryta sekretessen enligt bl.a. 35 kap. 1 § genom att göra en anmälan till socialnämnden (jfr 14 kap. 1 § SoL och 10 kap. 28 § OSL).

Vänsterpartiet anser att det är grundläggande att vi har en stark sekretess för uppgifter som rör enskilda. Samtidigt bör denna sekretess i vissa klart angivna fall kunna brytas, t.ex. för att skydda människor från att bli utsatta för allvarliga brott och att beivra redan begångna brott. Det är dock av yttersta vikt att de sekretessbrytande reglerna är klart utformade och proportionerliga i förhållande till sitt syfte.

3 Regeringens förslag

Regeringen föreslår i den aktuella propositionen ändringar i bl.a. offentlighets- och sekretesslagen. Syftet är stärka myndigheternas arbete med att bekämpa terrorism. Nuvarande sekretessreglering innebär att Polismyndigheten, Säkerhetspolisen och socialtjänsten inte kan utbyta information med varandra på ett, enligt regeringen, ändamålsenligt sätt. Detta är ett hinder för en effektiv samverkan mot terrorism. Regeringen föreslår därför att Polismyndigheten ska få förenklade och utökade möjligheter att lämna ut uppgifter till den kommunala socialtjänsten i syfte att förebygga terroristbrottslighet så som den definieras i befintliga terroristbrottslagar. Regeringen föreslår också att myndigheter inom socialtjänsten ska få utökade möjligheter att dela med sig av uppgifter till Polismyndigheten och Säkerhetspolisen. Utlämnande ska i större utsträckning kunna ske vid misstankar om att terroristbrottslighet har begåtts men också när det krävs för att förebygga sådan brottslighet. Förslagen möjliggör enligt regeringen ett effektivt men ändå rättssäkert informationsutbyte.

Nedan redogör vi för Vänsterpartiets ställningstaganden när det gäller de viktigaste förslagen i propositionen.

4 Vänsterpartiets ställningstagande

4.1 Vänsterpartiets syn på brottsförebyggande arbete

Samtliga förslag i regeringens proposition syftar till att myndigheterna ska få bättre förutsättningar att samverka för att bekämpa terroristbrott. För Vänsterpartiet framstår det som angeläget att myndigheterna får bättre förutsättningar att bekämpa även andra typer

av brottslighet, som organiserad brottslighet, gängbrottslighet och brott riktade mot välfärden. Vi kan av den anledningen inte riktigt se varför regeringen valt att rikta in sig på enbart terroristbrottslighet i den aktuella propositionen.

Vänsterpartiet håller med om att socialtjänsten har en viktig del i det brottsförebyggande arbetet, framför allt på ett övergripande plan genom att de har kunskap om levnadsförhållandena för människor på lokal nivå. Däremot ingår det inte i socialtjänstens uppdrag eller kompetens att bedöma om enskilda personer begått eller kommer att begå brott.

I stället för propositionens ensidiga fokus på terroristbrott skulle vi vilja se en tydligare inriktning på att bekämpa gängkriminalitet, våldsbejakande extremism och organiserad brottslighet. Kommunerna bör få ett tydligare brottsförebyggande uppdrag. Därför är vi positiva till den utredning som regeringen tillsatt som ska lämna förslag om hur kommunerna kan få ett lagstadgat ansvar för brottsförebyggande arbete (dir. 2019:94). I utredarens uppdrag ingår bl.a. att beskriva och analysera verksamheter inom kommunerna som kan bidra till det brottsförebyggande arbetet. Uppdraget ska redovisas senast den 15 juni 2021. Vi anser att detta viktiga arbete inte bör föregripas genom att redan nu ålägga socialtjänsten ytterligare uppgifter specifikt när det gäller terroristbrott.

Det är Vänsterpartiets absoluta övertygelse att en stark, gemensamt finansierad och jämlik välfärd med en väl fungerande skola, fritidsverksamhet, sjukvård, socialtjänst, låg arbetslöshet och ett starkt socialt försäkringssystem är det bästa sättet att motverka klassamhället och att förebygga kriminalitet. Samtidigt måste grov brottslighet som gängkriminalitet och våldsbejakande extremism bekämpas på ett effektivt sätt med hjälp av lagstiftning som bygger på de grundläggande rättsliga principerna i en rättsstat. Vitmaktrörelsen och islamistisk extremism är extrema politiska antidemokratiska rörelser. Deras syn på människovärde och demokrati måste bekämpas politiskt med demokratiska idéer och ideal. Men att hasta igenom ett par ändringar i sekretesslagstiftningen kommer inte att vara lösningen. I stället behövs ett helhetsgrepp på och en kraftsamling för det brottsförebyggande arbetet samt en satsning på den gemensamma välfärden. Samtliga relevanta myndigheter, inte bara socialtjänst och polis, behöver samverka. Vänsterpartiet avser att återkomma med fler konkreta förslag för ett brottsförebyggande arbete i ett annat sammanhang under mandatperioden.

4.2 Polisen ska få möjlighet att lämna ut uppgifter till socialtjänsten i brottsförebyggande syfte

Regeringen föreslår att det ska införas en sekretessbrytande bestämmelse som möjliggör att sådana uppgifter om en enskild som omfattas av sekretess vid Polismyndigheten under vissa förutsättningar kan lämnas ut till en kommunal myndighet inom socialtjänsten i syfte att förebygga terroristbrottslighet.

Syftet med förslaget är att socialtjänsten ska få möjlighet att genom olika insatser försöka förebygga att individer dras in i våldsbejakande extremism, hjälpa dem som vill lämna våldsbejakande extremistiska miljöer och ge stöd åt dem som lämnat dessa sammanhang så att de inte åter riskerar att involveras.

Akademikerförbundet SSR ställer sig i sitt remissvar frågande till vad socialtjänsten har för möjligheter att agera när det gäller vuxna som uttrycker odemokratiska och våldsbejakande åsikter när kommunen inte har ett uttalat brottsförebyggande uppdrag. Göteborgs universitet, som avstyrker förslaget, anser att socialtjänsten saknar möjligheter att ingripa med konkreta insatser gentemot vuxna, bortsett från människor med

missbruksproblem, och att man nu skapar en form av åsiktsregistrering som förmodligen är i strid med regeringsformen. Universitetet anser vidare att förslaget öppnar upp för slentrianmässiga bedömningar och menar därutöver att det saknas en tillräcklig analys av vilka konsekvenser förslaget får för allmänhetens förtroende för socialtjänsten. Universitetet anser att om den kommunala socialtjänsten tar kontakt med en vuxen person utslutande på grundval av information från polisen om eventuella sympatier med våldsbejakande organisationer skulle detta med säkerhet vara något som starkt rubbar inte bara denna persons utan också omgivningens förtroende för socialtjänsten. Vänsterpartiet instämmer i dessa farhågor. Det framstår vidare som oklart vad socialtjänsten egentligen ska göra med den information som polisen tillhandahåller. Vi är därför inte beredda att tillstyrka regeringens förslag i denna del.

4.3 Socialtjänsten ska kunna lämna ut fler uppgifter om begångna brott till polisen

Regeringen föreslår att det ska införas en sekretessbrytande bestämmelse som möjliggör att uppgifter som omfattas av sekretess vid en myndighet inom socialtjänsten och som angår misstankar om begånget brott enligt rekryteringslagen eller finansieringslagen eller förberedelse och stämpling till terroristbrott under vissa förutsättningar kan lämnas ut till Polismyndigheten och Säkerhetspolisen.

Som skäl anför regeringen att det i dag inte är möjligt för socialtjänsten att lämna dylika uppgifter till polisen. Eftersom minimistraffen för brott enligt rekryteringslagen och finansieringslagen underskrider ett års fängelse är det inte möjligt för myndigheterna inom socialtjänsten att med stöd av 10 kap. 23 § OSL lämna ut uppgifter som är sekretessbelagda enligt 26 kap. 1 § OSL och som angår misstankar om aktuella brott.

Det finns inte heller något annat sekretessgenombrott som möjliggör utlämnande i dessa fall. Detta innebär i praktiken att om personal vid myndigheterna inom socialtjänsten får vetskap om att någon t.ex. söker förmå annan att begå terroristbrott får de inte vända sig till Polismyndigheten och Säkerhetspolisen med uppgifter om detta (prop. 2019/20:123 s. 36).

Utredningen som ligger till grund för regeringens förslag föreslår en sådan bestämmelse. Utredningen skriver att frågan om det bör införas en lättnad i socialtjänstsekretessen i syfte att förebygga terrorism innehåller känsliga och svåra avvägningar mellan viktiga intressen som står mot varandra. Regleringen utgör ett viktigt skydd för den enskildes integritet. Det måste därför finnas starka skäl för att utvidga det område där personal inom socialtjänsten får vidarebefordra uppgifter om enskilda som de får tillgång till i sitt arbete till Polismyndigheten och Säkerhetspolisen. Enligt utredningens mening finns det anledning att inrikta möjligheterna till utlämnande av uppgifter från socialtjänsten till Polismyndigheten och Säkerhetspolisen på de situationer som har nått så långt att de är straffbelagda (SOU 2018:65 s. 18).

Sveriges advokatsamfund avstyrker förslaget. De anför bl.a. att det vore rättsosäkert att låta det ankomma på enskilda individer hos socialtjänsten att göra kvalificerade straffrättsliga bedömningar och betonar att socialtjänsten inte ska eller ska kunna befaras fungera som en informationscentral för andra myndigheter i deras verksamheter. Samfundet menar också att behovet av ett sekretessgenombrott är litet eller obefintligt och att det ska sättas i relation till det intrång den föreslagna bestämmelsen innebär för den enskilde.

Vänsterpartiet håller med om det som Sveriges advokatsamfund skriver i sitt remissvar. Vi anser att de sekretessbrytande bestämmelser som redan finns i OSL, bl.a. när det gäller unga personer, men även vid misstankar om brott med minimistraftet ett års fängelse, är tillräckliga för att allvarliga brott ska kunna komma till polisens kännedom. Vi är därför inte beredda att utsträcka den sekretessbrytande bestämmelsen på det sätt som regeringen föreslår i sin proposition.

4.4 Socialtjänsten ska kunna lämna ut uppgifter till Säkerhetspolisen i syfte att förebygga brott begångna av unga

Regeringen föreslår att den sekretessbrytande bestämmelsen som gäller förebyggande av brott begångna av unga under 21 år i 10 kap. 18 a § OSL ska omfatta även utlämnande av uppgifter till Säkerhetspolisen. När 10 kap. 18 a § OSL infördes blev det möjligt för myndigheterna inom socialtjänsten att, under vissa förutsättningar, lämna ut uppgift som rör en enskild som inte har fyllt 21 år till "en polismyndighet" i brottsförebyggande syfte. I begreppet polismyndighet innefattades även Säkerhetspolisen. I samband med polisens omorganisation 2015 ändrades bestämmelsen på så sätt att ett uppgiftslämnande enligt bestämmelsen får ske till Polismyndigheten. Efter denna ändring omfattades inte Säkerhetspolisen av bestämmelsens ordalydelse. Några överväganden som motiverade en sådan ändring av sekretessgenombrottets omfattning redovisades inte.

Vänsterpartiet stod bakom det ursprungliga förslaget (se bet. 2012/13:JuU5) och vi har inte heller nu några invändningar mot regeringens förslag i denna del.

4.5 Socialtjänsten ska kunna lämna ut uppgifter till polisen i brottsförebyggande syfte

Regeringen föreslår att det ska införas en sekretessbrytande bestämmelse som möjliggör att sådana uppgifter som rör en enskild som omfattas av sekretess vid en myndighet inom socialtjänsten under vissa förutsättningar kan lämnas ut till Polismyndigheten och Säkerhetspolisen i syfte att förebygga terroristbrottslighet. En hänvisning till den nya bestämmelsen ska införas i socialtjänstlagen.

Utredningen som ligger till grund för regeringens proposition (SOU 2018:65) bedömer dock att det inte bör införas en sådan bestämmelse som regeringen föreslår. Utredningen anför bl.a. följande skäl till sitt ställningstagande:

Införandet av en bestämmelse som ger socialtjänsten möjlighet att lämna uppgifter till polisen om enskildas involvering i våldsbejakande extremism i förebyggande syfte kan få till följd att enskilda inte känner förtroende för företrädare för socialtjänsten, eftersom de kan avslöja sådant som personen vill hålla hemligt. Det skulle också kunna innebära att personer som är i behov av socialtjänstens insatser avstår från att söka hjälp. Ett uppgiftslämnande som sker mot en persons vilja eller till och med utan dennes kännedom skulle vidare kunna upplevas som en kränkning av dennes person. För en person i en utsatt situation kan socialtjänsten vara den enda instans man kan vända sig till. Om utsatta personer vet med sig att socialtjänstens personal mot deras vilja kan kontakta polisen, finns det en uppenbar risk för att personernas benägenhet att söka socialtjänstens hjälp minskar. I förlängningen kan detta leda till att risken för ett utagerande beteende ökar. (SOU 2018:65 s. 184.)

Vidare avstyrker flera tunga remissinstanser förslaget. Akademikerförbundet SSR, Barnombudsmannen, Borlänge kommun, Burlövs kommun, Civil Rights Defenders,

Göteborgs universitet, Länsstyrelsen Skåne, Statens institutionsstyrelse, Sveriges advokatsamfund och Uppsala universitet ansluter sig till utredningens bedömning att den aktuella bestämmelsen inte bör införas. Ett flertal av dessa instanser anser att det är grundläggande att relationen mellan handläggare och enskild klient bygger på förtroende, frivillighet och självbestämmande. Statens institutionsstyrelse och Sveriges advokatsamfund menar vidare bl.a. att det skulle vara kontraproduktivt att lämna ut aktuella uppgifter, att det finns risk för att enskilda på felaktiga grunder skulle kunna pekas ut som blivande terrorister och att utlämnande av sådana uppgifter som är i fråga kan uppfattas som diskriminerande och i strid med grundläggande fri- och rättigheter.

Även Lagrådet skriver i sitt yttrande att om socialtjänsten uppfattas som polisens förlängda arm kan det finnas en risk för att den enskilde blir mindre benägen att kontakta och lämna uppgifter till socialnämnden, vilket i förlängningen kan leda till minskad kunskap om just de personer som riskerar att begå terroristbrottslighet.

Vänsterpartiet instämmer såväl i utredningens bedömning som i remissinstansernas skäl för att avstyrka regeringens förslag. Vi anser att det är grundläggande att socialtjänstens arbete med klienter ska bygga på förtroende och tillit för att kunna leda till positiva effekter. Denna tillit riskerar att allvarligt skadas om socialtjänsten får möjlighet att lämna ut ogrundade misstankar om att klienter eventuellt ägnar sig åt terroristbrottslighet. Enligt den föreslagna lagändringen i OSL ska sekretessen hos socialtjänsten inte hindra att en uppgift som rör en enskild lämnas till Polismyndigheten eller Säkerhetspolisen, om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att den enskilde kommer att begå brott enligt befintliga terroristbrottslagar. Socialtjänsten har alltså en mycket svår riskbedömning att utföra enligt förslaget. Vidare skriver regeringen själv i sin proposition att det inte finns några standardiserade verktyg för att peka ut vilka personer som riskerar att begå terroristbrottslighet (prop. 2019/20: 123 s. 29). Det är därför högst osannolikt att socialtjänsten ska kunna utföra adekvata riskbedömningar av människors eventuella benägenhet att begå terroristbrott. Regeringens förslag brister därmed både i tydlighet och proportionalitet. Risken är uppenbar att lösa spekulationer om människors förehavanden kommer att ligga till grund för polisiära åtgärder mot de utpekade personerna. Det är, enligt Vänsterpartiets mening, inte acceptabelt i ett demokratiskt samhälle.

Riksdagen bör av de skäl vi anför ovan avslå regeringens proposition 2019/20:123. Ett effektivare informationsutbyte mellan polis och socialtjänst vid samverkan mot terrorism förutom i den del som avser att socialtjänsten ska kunna lämna ut uppgifter till Säkerhetspolisen i syfte att förebygga brott begångna av unga. Detta bör riksdagen besluta.

Linda Westerlund Snecker (V)

Christina Høj Larsen (V)

Jon Thorbjörnson (V)

Mia Sydow Mölleby (V)

Jessica Wetterling (V)